

Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης
Εορτασμός 25^{ης} Μαρτίου 2018

**Οι Αρματολοί στην ελληνική επανάσταση,
με ιδιαίτερη αναφορά στους
Νικόλαο Στουρνάρη και Γεώργιο Καραϊσκάκη**

Ομιλήτρια – Επιμέλεια κειμένων:
Ξένια Θεοδωρίδου,
Πιανίστρια – Δρ. Μουσικολογίας
Καθηγήτρια πιάνου ΜΣΘ

Μουσική σύμπραξη:
Σύνολο νεοελληνικής μουσικής ΜΣΘ
Υπεύθυνος: Δ. Πρατσινάκης

Οργάνωση:
Ξένια Θεοδωρίδου (κείμενα)
– Παύλος Γαϊτανίδης / Δημήτρης Πρατσινάκης
(μουσική)

(Εικόνα: Συλλογή Τρικόγλου, Α.Π.Θ.)

Ορισμός και ετυμολογία της λέξης «αρματολός»

Αρματολοί ή αρματωλοί: ένοπλοι Χριστιανοί τους οποίους προσεταιρίζονταν οι Οθωμανοί, αναθέτοντάς τους την τήρηση της τάξης σε μια περιοχή (αρματολίκι).

Αρματολός > ιταλικός όρος *armato / martoloso* (χρήση από Βενετούς)

Ή

Αρματολόγος > αρματολόος > αρματολός

Σε τουρκικά επίσημα έγγραφα: *martolos, martoloz, mertiloz*.

Συσχετισμός με το θεσμό των Ακριτών (συνοριοφύλακες) του Βυζαντίου και την Ενετοκρατία

Ερωτήματα ιστορικής φύσης περί Αρματολών

1. Εφόσον ήταν χριστιανοί, ποιο ήταν πραγματικά το φρόνημα των αρματολών, αφού υπηρετούσαν τους Τούρκους;
2. Ποια ήταν η σχέση τους με τον άμαχο πληθυσμό που είχαν οριστεί να επιβλέπουν και να προστατεύουν;
3. Χρησιμοποίησαν ποτέ τη στρατιωτική τους δύναμη εναντίον των Τούρκων και πριν το 1821, σε απελευθερωτικές προσπάθειες;
4. Η στάση τους στο '21 ήταν ενιαία υπέρ του κοινού Αγώνα;
5. Εκτός από διαμάχες μερικών από αυτούς με τους πολιτικούς του Αγώνα, σαν τον Μαυροκορδάτο κ.ά., ποιες ήταν και οι μεταξύ τους έριδες, που στο σχολικό βιβλίο αναφέρονται συνοπτικά ως «τοπικοί ανταγωνισμοί»;

Ύπαρξη διαφορετικών ιστορικών απόψεων- Μεθοδολογία προσέγγισης του θέματος

Αναγκαίες προϋποθέσεις για ιστορική διερεύνηση:

- Νηφάλια θεώρηση της ιστορίας
- Αναδρομή στις πηγές
- Μελέτη πληθώρας μελετών που βασίζονται σε αυτές
- Κριτική ικανότητα αντικειμενικής αξιολόγησης

**Αναζητώντας οικογενειακές και ιστορικές ρίζες:
Ο αρματολός Νικόλαος Στορνάρης (1778-1826)
(Αδερφός του προ-προ-πάππου της ομιλήτριας)**

Η περιοχή Ασπροποτάμου στην Πίνδο

Όψη του βουνού Κόζιακας
(Φωτ: Ξ. Θεοδωρίδου)

Ιστορικό γεφύρι της Παλαιοκαρυάς,
πριν τα Στουρναραίικα
(Φωτ: Ξ. Θεοδωρίδου)

Επιτύμβια στήλη πεσόντων στους πολέμους του 1821, του 1922 και του 1940 στη γενέτειρα του Ν. Στουρνάρη (Στουρναραίικα Πίνδου, υψόμετρο 900 μ.)

**Ιστορικές πηγές για το 1821:
Νικολάου Κασομούλη, «Ενθυμήματα Στρατιωτικά
της Επανάστασης των Ελλήνων, 1821-1833»**

Κείμενο συντεθειμένο στην
πλειοψηφία του από γεγονότα
που βίωσε ο ίδιος ο
συγγραφέας

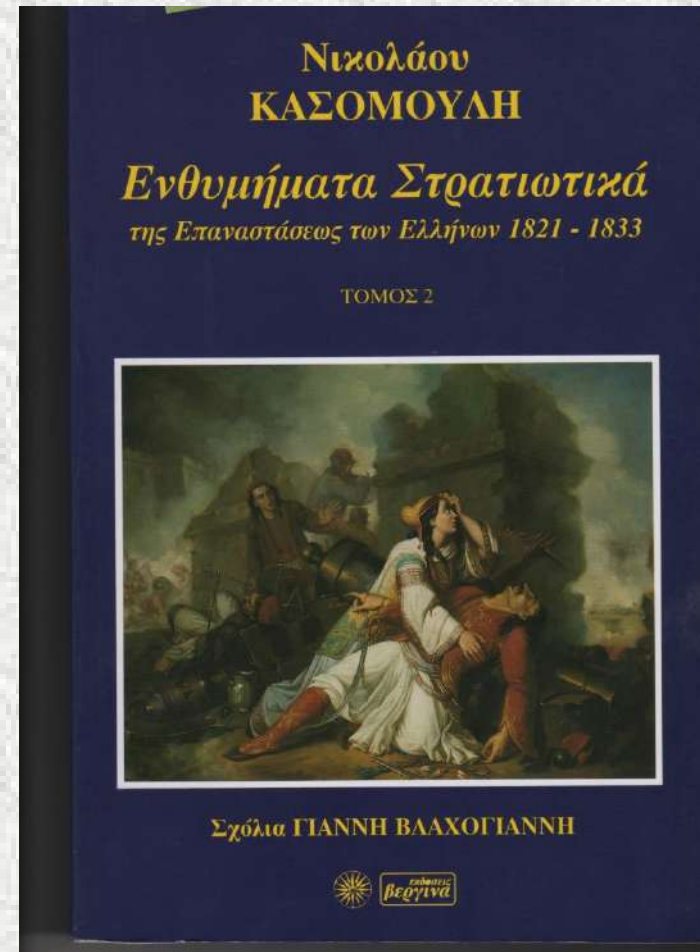
Εκδότης: Γ. Βλαχογιάννης

(όπως και των
Απομνημονευμάτων
Μακρυγιάννη)

Χρονολογία έκδοσης: 1940-42

Μετριοπαθής, αντικειμενική
θεώρηση

(Διαθέσιμο στο διαδίκτυο)

Νικόλαος Κασομούλης

(Σιάτιστα Κοζάνης 1795 - Στυλίδα Φθιώτιδας 1872)

Γόνος εμπορικής οικογένειας
Μύηση στη Φιλική Εταιρεία το
1920

Συμμετοχή σε επαναστάσεις
στη Μακεδονία το 1821

Με την αποτυχία τους, η
οικογένειά του διαλύεται και ο
ίδιος καταφεύγει νότια

Το 1822 καταφτάνει στην
περιοχή του Ν. Στορνάρη, που
τον κάνει «γραμματικό» του
Παίζει το νέι και τραγουδά

Η συμμετοχή της εμπορικής τάξης στο 1821

Κασομούλης: «Ας εξετάση διακεκριμένως οποιοσδήποτε έλαβεν μέρος εις την Επανάστασιν, και θέλει ιδεί ότι η τάξις των ξενιτευμένων λογιωτάτων και εμπόρων είναι ήτις πρώτη ετόλμησεν και εκίνησεν τον μοχλόν τούτον και έμβασεν και τους Προεστούς και Αρματωλούς εις τα αίματα».

Δημοτικό τραγούδι γύρω από κλεφταρματολούς

"Παιδιά μου μη σκανιάζεστε και μη παραπονιέστε,
Εγώ δεν έχω τίποτις, λίγο 'μαι λαβωμένος,
Πικρό είναι το λάβωμα, γλυκό 'ναι το μολύβι,
Τραβάτε με να σηκωθώ και βάλτε με να κάτσω,
Πάρτε με, παλληκάρια μου, λίγα κι αντρειωμένα,
Για πάρτε με και βγάλτε με σε μια ψηλή ραχούλα,
Και στρώστε μου χλωρά κλαδιά και βάλτε με να κάτσω,
Και φέρτε μου γλυκό κρασί από τους παπαδάδες,
Να πλύνω τη λαβωματιά, όπου 'μαι λαβωμένος,
Και πάρτε το μαχαίρι μου τα' ασημοχάντζαρό μου,
Και φτειάστε μου το μνήμα μου, και φτειάστε το κιβούρι
Νάναι πλατύ, νάναι μακρύ, να παίρνει δυο νομάτους,
Να στέκ' ορθός να πολεμώ, να πέφτω, να γιομίζω.
Και στη δεξιά μου τη μεριά αφήστε παραθύρι,
Να μπαινοβγαίνουν τα πουλιά, της άνοιξης τ' αηδόνια."

Περιγραφή αρματολικιών

- Εμφάνιση όρου σε επίσημα οθωμανικά έγγραφα: 1525, επί Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς (συνθήκη του Ταμασίου)
- Ορεινές, δύσβατες περιοχές, όπου ήταν δύσκολο να εδραιωθεί η κυριαρχία των Οθωμανών
- Προέλευση Αρματολών από τους Κλέφτες (και το αντίστροφο)
- Κλέφτες > πεδινοί πληθυσμοί που μετακινούνται λόγω δυσχερειών διαβίωσης (π.χ. η γειτνίαση με στρατόπεδα ήταν επίφοβη, έλλειψη πόρων διαβίωσης)
- Κλεφτοπόλεμος: ταμπούρια και μετερίζια (φυσικά ή τεχνητά οχυρώματα), γιουρούσια (αιφνιδιαστικές επιθέσεις)
- Κλέφτικα τραγούδια: ύμνοι της ελευθερίας που απολάμβαναν οι Κλεφταρματολοί και του ηρωικού ήθους, ιδιαίτερα σε σύνδεση με το '21.

Περιγραφή αρματολικιών

- Μικρές, ημιαυτόνομες νησίδες εντός του αυτοκρατορικού κράτους, με κυρίαρχο το ελληνικό στοιχείο
- Ο αρματολικός θεσμός συνιστούσε μεταβίβαση της κρατικής ευθύνης φύλαξης του χώρου από τους Οθωμανούς σε τοπικούς ένοπλους ραγιάδες οι οποίοι ανέλαβαν διοικητικά, αλλά και αστυνομικά καθήκοντα, κυρίως έναντι των Κλεφτών
- Οικονομία: κτηνοτροφική – γεωργική – βιοτεχνική

Χάρτης- ονομασίες αρματολικιών

Ήπειρος και Αιτωλοακαρνανία (5) :

Μαλακάσι, Τσουμέρκο (Τζουμέρκα),
Βενέτικο, Λιδωρίκι και Ξηρόμερο

Θεσσαλία (5):

Όλυμπος, Άγραφα, Χάσια, Μαυροβούνι
και Πετρετζίκι

Μακεδονία (4):

Βέροια, Σέρβια, Γρεβενά και Μηλιά

Οικογένειες αρματολών – σαντζάκια και «τζάκια»

Ένας κόσμος ολόκληρος
πολεμιστών:

Χρήστος Μηλιώνης, οι
Καραϊσκιαίοι, οι Βλαχαβαίοι, οι
Κοντογιανναίοι, ο Κατσαντώνης,
ο Στορνάρης, οι Τσογκαίοι, οι
Βαρνακιώτες, οι Γιολδασαίοι, ο
Διάκος, ο Πανουργιάς κ.ά.

Επίσημο διοικητικό όνομα
περιοχών:

«Σαντζάκια»,
αλλά μαρτυρείται και το
«ουντζάκια»

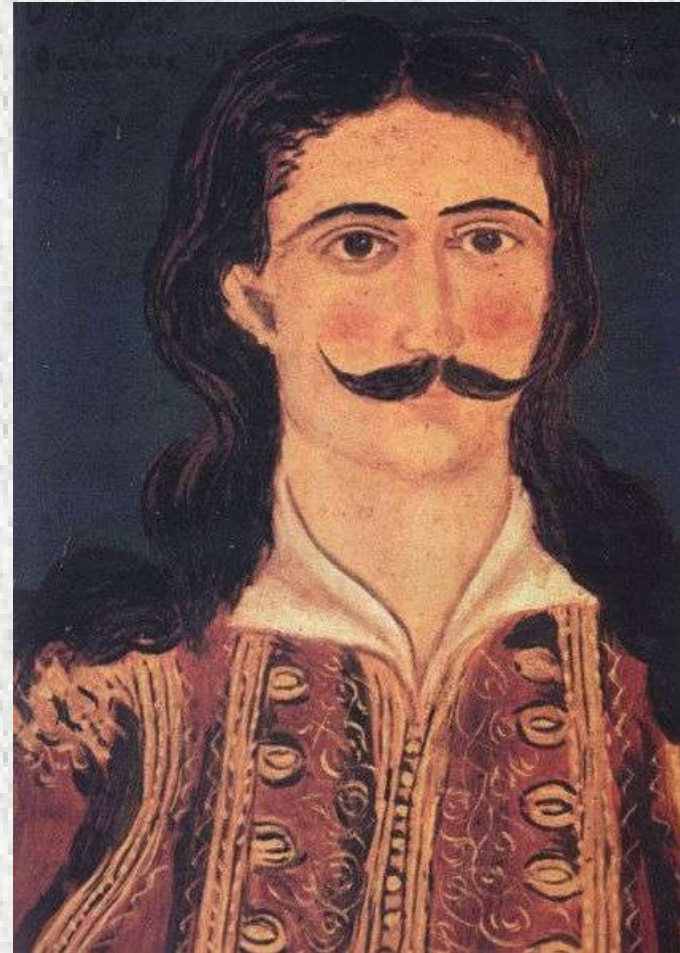
Ετυμολογικό λεξικό Ανδριώτη:

Οτζάκ (ή και ουντζάκ;) = εστία /
καθορισμένη περιοχή
Γενιτσάρων / επιφανής
οικογένεια

Οργάνωση αρματολικιών – Καπάκια

- Αξίωμα κληρονομικό
- Εποπτεία διορισμού και δράσης από Οθωμανούς δερβεναγάδες (δερβένι = πέρασμα)
- Τάση για δημιουργία δικτύων συμμαχιών μεταξύ τους (συνοικέσια, άλλες συμφωνίες)
- Αντιζηλίες (υπόθαλψη από Τούρκους)
- **Καπάκια** = οι μυστικές, προσωρινές ανακωχές που συνήπταν οι αρματολοί με τους Τούρκους σε περιπτώσεις ταραχών, ή εκστρατειών τους, ώστε να διασώζεται ο άμαχος πληθυσμός και η επαρχία τους από τη σφαγή και τη λεηλασία. Συνάμα, οι καπετάνιοι, αν μυστικά επιδίωκαν αγώνα απελευθερωτικό, κέρδιζαν χρόνο, μεταθέτοντάς τον σε ευνοϊκότερη χρονική συγκυρία
- Πρακτική Αλή Πασά (Ιωαννίνων): *«Φέρε μου το κεφάλι του τάδε, για να σώσεις το δικό σου»* (Κωστής Παπαγιώργης, Τα Καπάκια, Εκδ. Καστανιώτη, 2003, 146)

Αθανάσιος Διάκος

Αρματολοί και προεστοί – καθεστώς σε ειρήνη και πόλεμο

- Η Οθωμανική αυτοκρατορία είχε αναγκασθεί να επιτρέψει στο υπόδουλο έθνος την διατήρηση ενός είδους στρατού ασφαλείας, που το γύμνασε στρατιωτικά και αποτέλεσε μαγιά της Επανάστασης.
- Αντιζηλίες αρματολών με τους προεστούς, λόγω της υπέρτερης διοικητικής θέσης τους και του ρόλου τους ως φοροεισπράκτορες
- Στο 1821: «Προσκυνημένοι» ≠ Επαναστάτες
- Έναντι των Οθωμανών: επιφανειακή υποταγή (λυκοφιλίες)
- Προ της Επανάστασης: αποδυνάμωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας λόγω αύξησης δύναμης των τοπικών αρχών (π.χ. Αλή - Πασάς)

Ερωτήματα ιστορικής φύσης περί Αρματολών

1. Εφόσον ήταν χριστιανοί, ποιο ήταν πραγματικά το φρόνημα των αρματολών, αφού υπηρετούσαν τους Τούρκους;
2. Ποια ήταν η σχέση τους με τον άμαχο πληθυσμό που είχαν οριστεί να επιβλέπουν και να προστατεύουν;
3. Χρησιμοποίησαν ποτέ τη στρατιωτική τους δύναμη εναντίον τους και πριν το 1821, σε απελευθερωτικές προσπάθειες;
4. Η στάση τους στο '21 ήταν ενιαία υπέρ του κοινού Αγώνα;
5. Εκτός από διαμάχες μερικών από αυτούς με τους πολιτικούς του Αγώνα, σαν τον Μαυροκορδάτο κ.ά., ποιες ήταν και οι μεταξύ τους έριδες, που στο σχολικό βιβλίο αναφέρονται συνοπτικά ως «τοπικοί ανταγωνισμοί»;

Στορνάρης – Καραϊσκάκης

Ικανός στρατηγός, χρηστός
διοικητής, προσεκτικός
διπλωμάτης, συνετός, ήπιος

Άριστος στρατηγός, με λαμπρές
νίκες, εκρηκτική φύση,
αθυρόστομος, διεκδικητικός
έναντι Ελλήνων και Τούρκων

**Καραϊσκάκης, ένας «τυχοδιώκτης» (;) του '21 και ...
ένα σύγχρονο αντίστοιχό του**

Γ. Καραϊσκάκης

Καραϊσκάκης, ένας «τυχοδιώκτης» (;) του '21 και ... ένα σύγχρονο αντίστοιχό του

(Επισημαίνεται ότι η σύγκριση αφορά μόνο τη συμπεριφορά του Καραϊσκάκη στην πρώτη φάση του Αγώνα, ως το 1823-24 περίπου)

Γ. Καραϊσκάκης

Jack Sparrow
(Pirates of the Caribbean)

Ιστορία οικογένειας Στορνάρη

- Ν.Στορνάρης (1778-1826): γιος του Ευθύμιου Στορνάρη, πρωτοπαλήκαρου του αρματολού Λάππα
- Αρματολός από το 1812 (34 ετών)
- Λάππας: εξεγείρεται στα Ορλωφικά (1770)
- Ακολουθεί κάψιμο χωριών για να στερηθούν εφοδίων οι Τούρκοι και καταφυγή αρματολών στα Επτάνησα – Εκκαθάριση Λάππα

Άλλα επαναστατικά κινήματα πριν το 1821:

Νάουσα 1705

Η αντίδραση των κατοίκων στο παιδομάζωμα οδηγεί σε φόνους Τούρκων και ένοπλη αντιπαράθεση.

Από τουρκικό έγγραφο της εποχής:

«[...] εν τέλει δε, σχηματίσαντες συμμορίαν εξ εκατόν και πλέον κακούργων οι άπιστοι ούτοι φονείς, έχοντες επί κεφαλής τον αρματολόν Ζήσην Καραδήμον και τους δύο αυτού υιούς, ύψωσαν την σημαίαν της ανταρσίας και διατρέχοντες νυν τα όρη και τας πεδιάδας των καζάδων Βεροίας και Ναούσης μύρια διέπραξαν και εξακολουθούν να διαπράττουν κακουργήματα».